

Slovenski narodopisni inštitut Urban Jarnik in Krščanska kulturna zveza v Celovcu sta predlagala, **da Štrekljevo nagrado za leti 2022 in 2023 prejme Nužej Tolmajer. Zahvaljujem se vsem, ki ste pripomogli, da bo danes nagrado prejel.**

Nužej Tolmajer je bil dolgoletni tajnik Krščanske kulturne zveze in je sedanji predsednik Narodopisnega društva Urban Jarnik v Celovcu. Kot neutrudni kulturnik slovenske narodne skupnosti je vse svoje življenje vzorno skrbel za slovensko kulturno dejavnost na avstrijskem Koroškem, pri čemer si je še posebej prizadeval za mladino. Hkrati mu je bilo pomembno ohranjanje slovenske kulturne dediščine. Zlasti je treba tu omeniti slovensko ljudsko pesem.

Za njegovo življenjsko delo na kulturnem in narodopisnem področju ter za njegovo osebno prizadevanje za vsestranski kulturni razvoj med koroškimi Slovenci sta Krščanska kulturna zveza in Narodni svet koroških Slovencev leta 2022 Nužejju Tolmajerju podelila Tischlerjevo nagrado.

Nužej Tolmajer je bil rojen leta 1942 v taborišču Frauenaaurach v Erlangenu, kamor je bila njegova družina izseljena. V pismu Darki Zvonar za Sobotno prilogo Večera, 5. avgusta 2017, je zapisal:

Doma sem v Verovcah, fara Radiše, občina Žrelec, rodil pa sem se v taborišču Frauenaaurach v Erlangnu kot sin pregnanke Marije Tolmajer, ki je bila izgnana z mojo 14-mesečno sestro Marjanco in očetovo teto Mojco Orlič. Vse tri so gestapovci 14. aprila ob rani uri zjutraj odpeljali. Mama je padla v nezavest, takšno so jo naložili na konjsko vprego in jo odpeljali do tovornjaka na gorski cesti. Zbudila se je šele v zbirnem taborišču v Celovcu. Z nami sta bila tudi očetov polbrat Nužej Wieser in mati, moja babica, Ana Wieser. Oče je bil leta 1941 kot vojak po sili vpoklican v nemško vojsko.

O pregonu si doma z mamo v moji mladosti nismo upali govoriti. Če je kdo kaj o tem vprašal, je mama padla v nezavest, prav tako, če je prišel tuj pismonoša ali policist, ko je zagledala, nenapovedano, uniformo.

Ko smo se junija 1945 vrnili domov – oče se je vrnil iz ruskega ujetništva januarja 1946 –, so bili na domačiji nastanjeni Nemci iz Kanalske doline. Po vrnitvi je bilo gospodarsko poslopje podrto in hiša opustošena, zato smo nekaj časa stanovali pri maminih starših. To travmo smo otroci vseskozi doživljali doma. Danes, ko sem sam, mi večkrat prihaja v zavest to kruto obdobje, ki nas je zaznamovalo. Oče je, ko se je vrnil iz ujetništva, rekel, »da pozabimo naj ne, odpustimo pa ja.«

Kulturnopolitično je Nužej Tolmajer dejaven vse svoje življenje. Leta 1965 je začel delovati pri Krščanski kulturni zvezi in Narodnem svetu koroških Slovencev. Decembra 1965 je bil izvoljen za tajnika KKZ, to funkcijo je opravljal 39 let – do marca leta 2004. V času njegovega delovanja je Krščanska kulturna zveza razvila široko dejavnost, ki sega na vsa področja kulture – od gledališča, glasbe in literature do raziskovalnih dejavnosti.

Nužej Tolmajer je bil kot tajnik KKZ skupaj s predsedniki med pobudniki številnih dejavnosti, ki so postale stalnice delovanja organizacije. Posebno pozornost so namenili učenju in izpopolnjevanju slovenskega jezika med mladimi. V ta namen so pri KKZ začeli z organizirano gledališko in lutkarsko dejavnostjo že na začetku 70-ih let, in nudili so pomoč gledališkim in lutkovnim skupinam pri slovenskih kulturnih društvih na podeželju ter organizirali gledališke delavnice v Fiesi oz. kasneje v Ankaranu. Nadaljnje pobude so bile Jezikovne počitnice v Novem mestu, Teden mladih umetnikov na Rebrci ter govorniški in literarni natečaji za mlade.

Prav tako je bil pomemben pouk v slovenskem jeziku na glasbenem področju. Organizirali so neštete glasbene delavnice in seminarje in vsakoletna Srečanja otroških in mladinskih zborov. Z vso močjo se je Nužej Tolmajer trudil, da je zaživela Slovenska glasbena šola na Koroškem, za katero si je prizadeval, da je »skupna«.

K stalnicam KKZ štejeta nadalje izvedba vsakoletne pevske revije Koroška poje, ki se je lani vrstila petdesetič in vsakletni Slovenski gledališki praznik v mestnem gledališču v Celovcu od leta 1967 naprej. Prav tako je Nužej Tolmajer imel na skrbi organizacijo vsakoletnih Koroških kulturnih dni v Ljubljani, Mariboru in na Primorskem, nenehno je gojil (in še goji) stike z zamejstvom in zdomstvom in matično domovino.

Kot tajnik KKZ je imel Nužej Tolmajer velike zasluge za ustanovitev Etnološkega muzeja na Kostanjah, ki je odprl vrata leta 2002. Pri postavitvi zbirke je sodeloval tudi inštitut Urban Jarnik, za katerega ima pomembne zasluge prav tako Nužej Tolmajer. Bil je med pobudniki za ustanovitev etnološkega oddelka znotraj KKZ, ki je bil ustanovljen leta 1983. S pomočjo številnih zunanjih sodelavcev, etnologov in strokovnjakov drugih ved, pa so od tega leta naprej potekale pomembne raziskave in dokumentacije na področju etnologije kot npr. dokumentacije življenjskih zgodb koroških Slovencev (to je zbirka: *Tako smo živeli*, v kateri je izšlo 12 knjig in filmske dokumentacije), monografske raziskave posameznih koroških krajev (npr. Sele, Vogrče, Dobrla vas), dokumentacije o oblačilni kulturi na Zilji, v Rožu in Podjuni, dokumentacije arhitekturne dediščine koroških Slovencev, raziskave umetnostne dediščine in popis manjših spomenikov in znamenj, raziskave šeg in navad, pripovedi in pregovorov, otroških iger, plesnega izročila, zdravilstva in zdravstvene kulture. Velik del raziskav je prispevala Štrekljeva nagrajenka dr. Marija Makarovič, ki je po smrti duhovnika in etnologa dr. Pavleta Zablatnika v letu 1993 prevzela znanstveno vodstvo inštituta.

Posebej je Nužej Tolmajerju bila pri srcu dokumentacija slovenskih nagrobnih napisov na koroških pokopališčih, ki so izginjali. V zadnjih letih pa že opažamo, da na nagrobnih kamnih lastniki tudi zapišejo slovenska hišna imena. Najbolj obsežen projekt inštituta Urban Jarnik je danes dokumentacija slovenskih hišnih in ledinskih imen, ki sodijo pod okrilje avstrijske Unescove komisije.

Od leta 2004 je Nužej Tolmajer predsednik Narodopisnega društva Urban Jarnik, ki je bilo ustanovljeno v letu 1994, in je od takrat pravni nosilec Slovenskega narodopisnega inštituta Urban Jarnik. Inštitut Urban Jarnik je bil ustanovljen leta 1992 znotraj KKZ.

Pri vseh naštetih dejavnostih je bil Nužej Tolmajer odličen organizator, ki ni le spremljal raziskav na terenu in v arhivih, temveč jih je tudi vsebinsko sooblikoval. Omogočil je izid številnih vsebinsko bogatih publikacij, ki za vedno ohranjajo slovensko kulturno dediščino na avstrijskem Koroškem – informacije o publikacijah pa najdete na spletnih straneh KKZ in inštituta Urban Jarnik.

Nužej Tolmajer ima kot dolgoletni tajnik Krščanske kulturne zveze in predsednik Narodopisnega društva Urban Jarnik tudi velike zasluge za dokumentiranje in ohranjanje ljudske pesmi na Koroškem. Omogočil in spremljal je številne raziskave in se trudil za pripravo in tisk notnih zbirk, v prepričanju, da je treba ljudstvu vrniti dragocen zaklad ljudskih pesmi, ki so ga zaupali raziskovalcem in raziskovalkam. Tudi danes še podpira in spodbuja izdajo notnih zbirk koroških glasbenih ustvarjalcev in notnih zapisov koroških pesmi iz zapuščin slovenskih glasbenikov, in tako omogoča, da gradivo ne ostane v arhivih, temveč prihaja v roke uporabnikov, predvsem pevcev in pevk.

V mladosti je Nužej Tolmajer obiskoval polletni orglarski tečaj na Kamnu pri Tinjah, pesem in glasba pa ga spremljata celo življenje. Organiziral je izdajo številnih glasbenih zbirk in pesmaric, ki sta jih izdali Krščanska kulturna zveza in inštitut Urban Jarnik. Pridobil je glasbene strokovnjake in strokovnjakinje, jih vsestransko organizacijsko in vsebinsko podpiral in poskrbel za financiranje publikacij.

Tako so izšle naslednje notne zbirke

- deset zbirk iz zapuščine Franceta Cigana
- pet zbirk v seriji Vsaka vas ima svoj glas, s pesmimi iz Podjune, ki jih je uredil Štrekljev nagrajenec Engelbert Logar
- šest zbirk pesmi Milke Hartman

- štiri pesmarice iz zapuščine Antona Nageleta
- dve zbirki iz opusa Pavleta in Mira Kernjaka
- glasbeni opus Silva Miheliča
- zbirke ljudskih pesmi iz Roža Mitje Gobca
- in tri zbirke skladb slovenskih skladateljev v tujini

Skrbel je tudi za izdajo zbirk skladb in priredb sodobnih skladateljev:

Lenčke Kupper, Janeza Bitenca, Janeza Petjaka, Jožka Kovačiča, Egija Gašperšiča, Jožeta Ropitza in mladega skladatelja Edija Oraže.

Spodbudil je tudi knjigo o tamburaštvu na Koroškem, ki sta jo pripravila pokojni Hanzi Gabriel in Vlasta Lavrenčič-Lokar.

Spodbudil pa je tudi monografije koroških glasbenikov in glasbenic: Tomaža Holmarja, Franceta Cigana, Antona Nageleta, Milke Hartman ter Pavleta in Mira Kernjaka.

Nužej Tolmajer pa tudi spodbuja zборе, glasbene skupine, pevce, starejše in mlajše skladatelje, da sežejo v skrinjo koroških ljudskih pesmi, iz česar nastaja bogata produkcija priredb za pevske zборе, skupine in soliste.

KKZ in Slovenski narodopisni inštitut Urban Jarnik sta na pobudo Nužeja Tolmajerja prejela številne zapuščine koroških duhovnikov in kulturnih ustvarjalcev, ki vsebujejo tudi dragoceno notno gradivo ali pa do sedaj še neobjavljene rokopisne zapise pesmi ter posnetke s terenskih raziskav. V nekaterih zapuščinah so se nahajale tudi dragocene ohranjene rokopisne pesmarice iz 19. stoletja.

Tik pred novim tisočletjem, leta 1999, je izšla zgoščenka s koroškimi kolednicami skozi leto, ki jo je pripravil in uredil pokojni Lajko Milisavljevič. Snemal je v živo v krajih na celotnem dvojezičnem območju južne Koroške, zato gre za pomemben glasbeni dokument slovenskih kolednic na Koroškem, ki so jih v mnogih vaseh ali že opustili ali pa ponemčili. Zgoščenka je izredno dragocena tudi zato, ker danes v nekaterih krajih ponovno segajo po izvirnih slovenskih domačih pesmih. Nužej Tolmajer se je pravočasno zavedal pomena teh dokumentacij.

Po smrti Lajka Milisavljeviča je Nužej Tolmajer prejel njegovo glasbeno zapuščino. Skupno s prof. Egijem Gašperšičem in sodelavkami inštituta Urban Jarnik se je leta dolgo trudil, da je leta 2014 izšla obsežna zbirka ziljskih pesmi iz Milisavljevičeve zapuščine, ki v slovenskem ziljskem narečju priča o bogatem

pesemskem izročilu Zilje, po katerem danes spet segajo tudi nemško govoreči Ziljani. Objave pa še čakajo rožanske in podjunske pesmi iz Milisavljevičeve zapuščine, pri čemer je Nužej Tolmajer prav tako gonilna sila.

Tolmajerjeva ljubezen do domače ljudske pesmi najgloblje prihaja do izraza v zbirki ljudskih pesmi z naslovom *Tiha zemlja*, v kateri je v skoraj desetletnem delu zbral pesmi iz svojega domačega kraja Radiš in iz okolice. Zbirka vsebuje pesmi iz starejših in novejših pesmaric ter neobjavljene pesmi iz arhiva KKZ, Inštituta Urban Jarnik, Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani, Glasbenonarodopisnega inštituta ZRC SAZU in zasebnih arhivov, številne pesmi pa so mu zapeli domačini in domačinke.

V sodelovanju z Milko Olip, Uši Sereinig in notografom Egijem Gašperšičem je Nužej Tolmajer gradivo zapisoval, urejeval, zbiral podatke in informacije o pesmaricah, o ljudskih pevkah in pevcih ter gradivo vztrajno dopolnjeval. Prvi del knjige vsebuje prepise starejših rokopisnih in tiskanih pesmaric, pri tem je Nužej Tolmajer poleg že znanih zbirateljev odkril tudi manj znane ali nepoznane domače zapisovalce ljudskih pesmi ter domače kroniste, ki so pisali o petju in pesmih na Radišah. Drugi del zbirke obsega pesmi, ki so jih Nužej Tolmajerju zapeli domače pevke in pevci. Obsežna knjiga ima 620 strani, knjigi pa so priložene tri zgoščenke, na katerih so prirejene pesmi iz arhivskih virov in posnetki, ki pričajo o živem petju na Radišah.

Zbirko je posvetil svojemu staremu očetu Alojziju Thalerju, ki je že leta 1903 ustanovil moški zbor in tamburaški ansambel in bil med pobudniki ustanovitve slovenskega katoliškega izobraževalnega društva na Radišah ter organist in pevovodja cerkvenega zbora vse do leta 1948.

Slovenska ljudska pesem ljudem ni bila le v veselje, temveč tudi v oporo v hudih časih. Tudi v izgnanstvu, ki je postalo Nužej Tolmajerju rojstni kraj, je pesem dajala upanje na boljši jutri. To upanje Nužej Tolmajerju v življenju nikoli ni usahnilo. Radišam in okolici in celotnemu slovenskemu kulturnemu prostoru je v letu 2017 poklonil pesmi z Radiš in iz okolice iz daljne in bližnje preteklosti v upanju, da jih bomo peli tudi še jutri.